

Csoknya Tünde Éva
Jusztinger János
Pókecz Kovács Attila

PTE Központi Könyvtár

KC 39536

Alapfogalmak a római vagyonjog köréből

KÖTELES PÉLDÁNY

340-3

A 33

Csoknya Tünde Éva

Jusztinger János

Pókecz Kovács Attila

Alapfogalmak a római vagyonjog köréből

PTE Egyetemi Könyvtár

P000960944

Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinqueecclesiensis 1

Pécs 2014

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Római Jogi Tanszékének kiadványsorozata

Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinqueecclesiensis

ISSN: 2064-7328

Sorozatszerkesztők: Csoknya Tünde Éva, Jusztinger János, Pókecz Kovács Attila

Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinqueecclesiensis 1

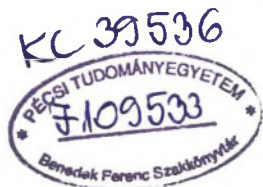
ISBN: 978-963-642-637-8

A kötetet szerkesztette: Csoknya Tünde Éva, Jusztinger János, Pókecz Kovács Attila

A kötetet lektorálta: Dr. Pozsonyi Norbert PhD (SZTE ÁJTK)

Kiadja: PTE ÁJK Római Jogi Tanszék

Nyomdai munkák: Kódex Nyomda Kft. (72-213-999)

Tartalomjegyzék

Előszó	5
I. Dologi jog	7
II. Kötelmi jog	29
III. Öröklési jog	69
Hazai tankönyvirodalom	87

Előszó

A társadalomtudományok művelőinek publikációs jegyzékében az évtizedes kutatómunka eredményeit összegző monográfiák, tankönyvek, szakkönyvek, tudományos folyóiratokban közzétett szakcikkek mellett hagyományosan nagy szerepet töltenek be az egyetemek, kutatóintézetek és tanszékek sorozatkiadványaként megjelenő munkák is.

Ugyan a pécsi egyetem történetének egyik legrégebbi tárgyaként tekinthetünk a római jogra, melynek oktatása - 1865-től jogakadémiai, 1923-tól pedig tudományegyetemi keretek között - 150 éve folyamatos, mindeddig a tanszék oktatóinak munkáit bemutató sorozat kiadására nem került sor.

A magyar romanisztika kimagasló alakjai között helyet foglaló neves elődök (Pázmány Zoltán, Óriás Nándor, Benedek Ferenc) szakmai, tudományos örökségének megőrzése mellett éppen e hiány pótlása motiválta a szerkesztőket a *Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinqueecclesiensis* című sorozat elindításában.

A sorozat alapítóinak szándéka szerint e kiadvány keretében kaphatnak helyet a jövőben mind a római jog hatékony oktatásának eszközüül szolgáló didaktikus művek, mind az elért kutatási eredmények bemutatását célzó tudományos közlemények.

Az első számként megjelenő „Alapfogalmak a római vagyonyjog köréből” című kötet elsősorban a tanulmányaikat megkezdő, a római jog institúcióit elsajátítani kívánó joghallgatókhoz szól. A kiadvány a római vagyonyjog alapfogalmainak a bemutatásával - a pécsi jogi karon jelenleg használatos Benedek-Pókecz tankönyv szerkezetét követve - mindenekelőtt az egyes, a tananyag részét képező jogintézmények pontos tartalmának meghatározását célozza. A mű korántsem törekedhet teljességre, nem tekinthető önálló tankönyvnek, ahogy római jogi alapfogalmak széles körét bemutató enciklopédikus feldolgozásnak sem.

A kötet a tananyag értelmezéséhez nyújtott praktikus segítségén túl – a gyakran változó jogszabályok átláthatatlan szövedékében biztos dogmatikai alapot nyújtva – a gyakorló jogász számára is iránytűként szolgálhat.

Pécs, 2014. június 12.

A sorozat szerkesztői

I. DOLOGI JOG

**vagyon
(bona)**

Vagyon (*bona*) elnevezésen értjük az azonos célra rendelt gazdasági érdekű (azaz pénzben kifejezhető) jogosultságok és kötelezettségek összességét.

**dolog
(res)**

A dolog (*res*) jogi értelemben a külvilágnak olyan önálló része, amely állandó tulajdonságai folytán más testi tárgyaktól megkülönböztethető, és jogviszonynak önálló tárgya lehet.

**dologösszesség
(universitas rerum
distantium)**

A dologösszesség (*universitas rerum distantium*) több önálló, de azonos rendeltetésű dolog összefoglalása egy gyűjtőfogalom alá (*corpora plura uni nomini subiecta*), így például nyáj, gulya, ménes, könyvtár.

**tartozék
(pertinentia)**

A tartozék (*pertinentia*) olyan mellékdolog, amely egy másik dolog, mint fődolog (*res principalis*) állandó szolgálatára vagy legalábbis használhatóbbá tételére van rendelve anélkül, hogy ezzel önálló dolog jellegét elveszítené, így például az evező a csónaknak, a kulcs a szekrény tartozéka.

**felszerelés
(instrumentum)**

Felszerelés (*instrumentum*) alatt olyan mellékdolgok meghatározott körét értjük, amelyek egy fődolog szolgálatára vagy használhatóbbá tételére vannak rendelve, például mezőgaz-

dasági üzemnél a megműveléshez szükséges rabszolgák és igásállatok.

dologi jog

A dologi jog azon abszolút szerkezetű jogviszonyokat öleli fel, amelyek a jogosítottnak (elvileg) teljes vagy részleges gazdasági kihasználást biztosítanak egy dolog felett azáltal, hogy mindenki mást eltiltanak a dologra való minden olyan behatástól, amely a jogosított élvezetét zavarná.

**birtok
(tágabb értelemben vett
naturalis possessio)**

Birtoknak (*naturalis possessio*) legtágabban azt a pusztán ténylegességi állapotot nevezzük, amelyben valaki (a birtokos: *possessor*) van akkor, amikor egy dolgot fizikai hatalmában tart, vagy amikor legalább megvan a lehetősége arra, hogy a dolgot a maga szokásszerű rendeltetése szerint használja.

animus possidendi

Az *animus possidendi* a birtoktény egyik eleme, az ún. birtoklási akarat.

corpus possessionis

A *corpus possessionis* a birtoktény egyik eleme, a birtoklási akarat (*animus possidendi*) külső tényekben történő megvalósítása, annak ténylegesülése a külvilágban, vagyis a birtokhelyzet megvalósulása.

**jogi birtok
(*possessio civilis*)**

Jogi birtoknak (*possessio civilis*), szűkebb értelemben vett *possessió*nak nevezzük a birtokhelyzetet olyankor, amikor a birtok ténylegességéhez birtokjogok is járulnak.

**birlalat
(*detentio*, szűkebb
értelemben vett *naturalis
possessio*)**

Azt a birtokhelyzetet, amikor a birtok ténylegességéhez nem járulnak birtokjogok, szorosabb értelemben vett *naturalis possessió*nak, *detentió*nak, magyar műszóval birlalatnak nevezzük.

abszolút *detentio*

Abszolút *detentió*ról van szó, amikor a dolog forgalmonkívülisége vagy a birtokos jogképtelen volta akadályozza a birtokjogok megszerzését. Utóbbi eset akkor fordul elő, amikor a hatalomalatti vagy rabszolga nem a családfe, illetve a gazda részére szerez, hanem a maga számára (például lop, sikkaszt).

relatív *detentio*

Relatív *detentió*ról van szó, amikor a dolog tényleges birtokosa más számára, más nevében (*alieno nomine*) birtokol, mégpedig mint hatalomalatti személy vagy mint dologi jogosult (haszonélvező, használó, örökbérlő) vagy más dolgát kötelmi alapon birtokló (például haszonkölcsönbe vevő, letéteményes, bérlő). Ezeket a személyeket birtokközvetítő *detentorok*nak nevezzük, mivel a birtok ténylegességét más (például családfe, bérbe-

adó) számára tartják fenn, aki viszont gyakorolja a birtokjogokat, holott a dolgot valójában nem birtokolja.

longa manu traditio

A *longa manu traditio* egy birtokátadási mód, az ún. „hosszú kézből történő átadás”, mely a *traditio* mindazon eseteit foglalja magába, amelyekben nem lehetséges valóságos kézből kézbe adás.

brevi manu traditio

Középkori kifejezéssel *brevi manu traditio*nak, ún. „rövid kézből történő átadásnak” nevezzük a birtokjogok keletkezésének azon esetét, amikor a *detentor* a jogi birtokossal kötött megegyezéssel teremt magának *causa possessionist* (például amikor a bérlő a dolgot a bérbeadó tulajdonostól megveszi vagy amikor a letevő a letétbe helyezett dolgot a letéteményesnek ajándékozza). A dolog kétszeri *traditio*ja itt elmarad, s a birlaló a változatlan birtokhelyzet mellett válik jogi birtokossá a *mutatio causae*-t megvalósító megegyezéstől fogva.

constitutum possessorium

A *constitutum possessorium* a birtokjogok külön történő megszerzése anélkül, hogy maga a jogi birtokos egyúttal a *naturalis possessio*t is megszerzte volna. Ez az eset akkor áll elő, amikor a szerző fél a dolog eddigi birtokosával kötött megegyezéssel egy *causa possessionist* teremt magá-

nak, oly módon azonban, hogy az átruházó valamely detenciós kauza alapján a dolog birlalatában marad a szerző fél birtokközvetítőjeként (például amikor az eladott házban az eladó benne marad bérlőként).

**hibás birtok
(vitiosa possessio)**

Hibás birtoknak (*vitiosa possessio*) a tilos önhatalommal szerzett birtokot nevezzük. Tilos önhatalomról pedig akkor van szó, amikor valaki szembezőköen megrovás alá eső módon jutott egy dolog birtokába: *vi*, azaz a dolgot az előző birtokos erőszakos kivetésével foglalta el; *clam*, azaz alattomban, a korábbi birtokos beleegyezése nélkül, annak háta mögött szerezte meg a dolog birtokát (például a tolvaj); *precario*, azaz amikor a prekarista az ingyenes használatba tetszés szerinti visszavonhatás mellett kapott dolgot felszólításra nem adja vissza (a visszaadás megtagadásától fogva).

**jogellenes birtok
(iniusta possessio)**

Jogellenes birtokról (*iniusta possessio*) akkor van szó, amikor a birtok - a birtokszerzés körülményeire tekintet nélkül - objektíve sérti más jogát (például a nemtulajdonostól akár jóhiszeműen, akár rosszhiszeműen szerző birtoka a tulajdonosét).

**exceptio vitiosae
possessionis**

Az *exceptio vitiosae possessionis* az ún. hibás birtok kifogása, amely a hibás

birtokos (*vitiosus possessor*) kizárására szolgált a birtokvédelmi eljárásból. E jogeszközzel hivatkozhatott az alperes arra, hogy a felperes vele szemben hibásan birtokol, mert az ingatlant korábban éppen tőle vette el tilos önhatalommal.

interdictum uti possidetis

Ingyatlanok birtokának védelmére szolgáló *possessorius* jogeszköz, amelyet abban az esetben bocsát ki a prétor, amikor az előtte megjelent folyamodó az ingatlant az *interdictum* kiadása idején birtokolva azt állítja, hogy alperes őt az ingatlan békés birtoklásában zavarta.

interdictum unde vi

A közönséges erőszakot alkalmazó ingatlanfoglaló ellen alkalmazható *possessorius* jogvédelmi eszköz, amely a birtok visszaszerzésére irányul, feltéve, hogy a kivetés egy éven belül történt.

interdictum de vi armata

Ingyatlanok birtokának védelmére szolgáló *possessorius* jogeszköz, az *unde vi* szigorúbb esete: az ellen megy, aki a felperest csoportos vagy fegyveres erőszakkal verte ki az ingatlan birtokából. Ellene nem hozható fel az *exceptio vitiosae possessionis*, vagyis a *vis armatát* alkalmazó nem hivatkozhat a felperes vele szembeni hibás birtokára.

interdictum de precario

Ingatlanok birtokának védelmére szolgáló jogeszköz, amely az ellen a prekarista ellen indul, aki az ingyenes használatba kapott ingatlant vagy ingót felhívásra nem adja vissza. Nem tisztán *possessorius* jogeszköz, mivel a prekarista azzal is védekezhet, hogy ő a tulajdonos.

interdictum utrubi

Az ingó dolgok birtokának védelmére szolgáló *possessorius* jogeszköz a klasszikus korban mind háborítás, mind pedig elvonás esetére. Az *interdictum utrubi* alapján indult birtokpert az nyeri meg, aki az *interdictum* kiadását megelőző évben az ingó dolgot hosszabb időn át birtokolta, mint ellenfele, feltéve, hogy birtoka vele szemben nem hibás.

**tulajdon
(dominium, proprietas)**

A tulajdonjog (*dominium, proprietas*) az a dologi jog, amelynél fogva a tulajdonos (*dominus*) a tulajdonjog tárgyául szolgáló dologra bárki jogosulatlan behatását kizárhatja.

**kviritártulajdon
(dominium ex iure
Quiritium)**

A *ius civile* szerinti, tehát valódi római tulajdon, melynek létrejöttéhez három feltétel együttes megléte volt szükséges: a kviritártulajdon alanya csak *ius commercii*-vel bíró személy (*civis* vagy legalábbis *Latinus* lehet); kviritártulajdon tárgyául csak erre alkalmas dolog szolgálhat (minden forgalomképes dolog a tartományi

telek kivételével); kviritártulajdont csak erre alkalmas szerzésmóddal lehet megszerezni.

bonitártulajdon

A bonitártulajdon az ún. prétori tulajdon, a római tulajdon azon fajtája, amivel a *res mancipit* formátlan *traditio*val, azaz formahibásan szerző fél rendelkezik.

eredeti tulajdonszerzés (*acquisitio dominii originaria*)

Eredeti tulajdonszerzés (*acquisitio dominii originaria*) alatt olyan szerzésmódokat értünk, amelyek nem tételezik fel valaki előző tulajdonjogát, hanem a tulajdonkeletkeztető tényállás teljesen új tulajdonjogot hoz létre. Ennek két esete lehetséges: a tulajdonjog olyan dolgon keletkezik, amelyen addig senkinek sem volt tulajdonjoga (például a foglalásnál); vagy a dolog valakinek a tulajdonában van ugyan, de a szerző fél a tulajdonos közreműködése nélkül, saját tényével teremt magának tulajdonjogot (például idegen dolog gyümölcseinek jóhiszemű beszédésével, más dolgának jóhiszemű feldolgozásával), illetőleg a tulajdonjogot tőle is független tény, természeti esemény vagy harmadik személy cselekménye folytán szerzi meg (például a dolgok egyesülésénél).

**származékos tulajdon-
szerzés
(*acquisitio dominii
derivativa*)**

**szerzescím
(*titulus adquirendi
dominii*)**

**szerzéspód
(*modus adquirendi
dominii*)**

**foglalás
(*occupatio*)**

A származékos tulajdonszerzés (*acquisitio dominii derivativa*) más személy meglévő tulajdonjogának megszerzése tőle magától. Ilyenkor a szerző nem új tulajdonjogot teremt, hanem a magáét az előd tulajdonjogából származtatja. A jogrend - a *nemo plus iuris* elvének megfelelően - itt a szerző félnél ugyanolyan tulajdonjogot ismer el, mint amilyen az elődnél fennállott.

Szerzescím (*titulus adquirendi dominii*) alatt a származékos tulajdonszerzésnél a szerzéspód alapjául szolgáló elidegenítő ügyletet értjük (ilyen például a vételnél az adásvételi szerződés), mely a tulajdon megszerzésének igazolására szolgál.

Szerzéspód (*modus adquirendi dominii*) alatt a származékos tulajdonszerzésnél a szerzescím reális végrehajtását értjük (ilyen például a vételnél az áru átadása, mely egyezersmind teljesítése is a vételi szerződésben foglalt kötelezettségnek).

A foglalás (*occupatio*) eredeti tulajdonszerzési mód, egy gazdátlan (uratlan) dolognak (*res nullius*) a birtokbavétele, amellyel a foglaló nyomban civiljogi tulajdonjogot szerez.

**kincs
(thesaurus)**

A kincs (*thesaurus*) olyan értékes ingó dolog, amely emberemlékezetet meghaladó idő óta el volt rejtve úgy, hogy tulajdonosa többé ki nem deríthető.

**dolgok alárendelő
egyesülése**

Dolgok alárendelő egyesülésénél (*accessio*) az egyik dolog a másiknak alkatrésze (*accessiója*) lesz, s tulajdonát a fődolog (*res principalis*) tulajdonosa szerzi meg.

**dolgok mellérendelő
egyesülése**

Dolgok mellérendelő egyesülésénél az egyesült dolgok egyikét sem lehet sem fődolognak, sem *accessiónak* tekinteni, ezért a jogrend az új dologon tulajdonközösséget (*condominium*) keletkeztet az egyesült dolgok tulajdonosai között dolgaik értéke arányában.

**természetes gyümölcs
(fructus naturales)**

A természetes gyümölcs (*fructus naturales*) egy dolognak olyan időszaként visszatérő természetes növekménye, amelyet a gyümölcsöző dolog („anyadolog”) az állag sérelme nélkül hoz létre.

**függő gyümölcs
(fructus pendens)**

A függő gyümölcs (*fructus pendens*) olyan gyümölcs, amely még nem vált el az anyadologtól, illetve azt még nem szedték be. Az elválasztást megelőzően a függő gyümölcs még nem önálló dolog, hanem csupán dologrész

(*accessio*), amely a földolog jogi sorsát osztja. Önálló dologgá a gyümölcs az elválással lesz, amely történhet természetes úton (például a tyúk tojást tojik), vagy emberi tevékenység következtében (például aratás).

**polgári gyümölcs
(*fructus civilis*)**

A polgári gyümölcs (*fructus civilis*), az ún. jogi gyümölcs nem más, mint valamely – akár gyümölcsöző, akár nem gyümölcsöző – dolog használatának átengedéséért szerződésben megállapított ellenérték, többnyire pénz (például bér, tőkeamat, rabszolga keresménye).

**feldolgozás
(*specificatio*)**

A feldolgozás (*specificatio*) egy dolog mesterséges átalakítása gazdaságilag más dologgá, azaz egy régi dolog anyagából (*materia*) új dolog (*nova species*) előállítás. A feldolgozás tárgya csak ingó dolog lehet, a feldolgozónak új dolgot kell előállítani és annak emberi munka eredményeképp kell létrejönnie.

tulajdon-traditio

A tulajdon-*traditio* a klasszikus korban még csupán a *res nec mancipi*, majd azt követően valamennyi dolog tulajdonának átruházására szolgáló formátlan szerzősmód. Lényegét tekintve a tulajdon-*traditio* nem más, mint egy dolog birtokának átadása valamely jogszerű tulajdonszerzési cím alapján.

**elbirtoklás
(usucapio)**

Az elbirtoklás (*usucapio*) az az eredeti tulajdonszerzési mód, amelynél egy dolog feletti tulajdonunkat arra alapítjuk, hogy azt bizonyos törvény által megszabott időn keresztül folyamatosan birtokoljuk.

rei vindicatio

A *rei vindicatio* a saját tulajdonjogát állító keresete a pertárgyként megjelölt dolog birtokosa vagy birlalója ellen a dolog kiadása iránt.

actio Publiciana

Az *actio Publiciana* nem más, mint egy *reivindicatio ficticia*, amelynek keresetformulájában a prétor egy fikcióval arra utasítja a bírót, hogy a birtokból kiesett elbirtoklóféltben lévő tekintse úgy, mintha az elbirtoklási idő letelt volna („*si annum possedisset*”), az *usucapio* többi feltételének érintetlenül hagyásával.

actio negatoria

Az *actio negatoria* a kviritártulajdonos dologi keresete az ellen, aki őt dolga békés birtoklásában oly módon zavarja vagy korlátozza, hogy azt állítja, a kifogásolt magatartásra ő valamely szomszédjog vagy idegen dologbeli jog (például szolgálat, haszonélvezet) alapján jogosított.

actio finium regundorum

Az *actio finium regundorum* az egyéb tulajdonvédelmi eszközök közé tartozó, a mezei telkek közti vitássá vált

öt láb széles *limes* helyreállítására szolgáló kereset, amelyben három *agrimensor* mint *arbiter* járt el, akik szükség esetén új mezsgyét jelölhetnek ki, miközben egyes területsávokat kártérítés mellett a szomszéd javára adjudikáltak.

cautio damni infecti

A *cautio damni infecti* olyan egyéb tulajdonvédelmi eszköz, melynek értelmében, ha a szomszéd telken lévő épület vagy élő fa belső hibája folytán összeomlással, kidőléssel fenyeget, amiből a szomszéd telekre is kár háramolhat, a veszélyeztetett telek jogosultja biztosítékot követelhet a másik telek jogosultjától a még be nem állott, de beállható kárért (*damnum infectum*). A prétor biztosíték adására kötelezi a panaszlott felet, s ha ezt megtagadja, a fenyegetettet ideiglenesen (*ex primo decreto*) birtokba utalja a szükséges intézkedések megtétele céljából. Amennyiben a másik fél a megállapított határidőn belül sem ad biztosítékot, akkor egy második határozattal (*ex secundo decreto*) végleges birtokba utalás következik, amelynek alapján a birtokba utalt elbirtoklás útján kviritártulajdont szerez.

operis novi nuntiatio

Az *operis novi nuntiatio* olyan egyéb tulajdonvédelmi eszköz, melynek értelmében szándékolt vagy megkezdett új építkezések vagy meglévő

építmények lerombolása ellen tiltakozhat az, akinek érdekét ez a ténykedés sérti, sőt közérdekből bárki más is. A tiltakozás után a panaszlott az építkezést köteles azonnal abbahagyni, s mindaddig nem folytathatja, amíg a tiltakozó által a számára megszabott határidőn belül indítható perben a tiltakozás jogossága felől döntés nem születik. Az ítélet előtt is folytatható azonban az építkezés, ha az építkező *cautiót* ad, hogy az építményt pervesztessége esetén lebontja. Ha az építkezést enélkül folytatná, a prétor *interdictumot* ad az építmény lerombolására (*interdictum demolitorium*).

**interdictum quod
vi aut clam**

Az *interdictum quod vi aut clam* olyan egyéb tulajdonvédelmi eszköz, amely valamely telken az érdekelt tiltakozása ellenére (*vi*) vagy titokban (*clam*) véghezvitt bármiféle változtatás (például építés vagy épület lerombolása, fák kivágása, szemétkerítés) megszüntetésére és kártérítésre irányul.

**tulajdonközösség
(condominium)**

A tulajdonközösség, másként közös tulajdon (középkori elnevezéssel: *condominium*) az a tulajdoni alakzat, amelynél egyazon dolog tulajdona egyszerre többeket illet: mindegyik tulajdonos az egész tulajdonjognak az alanya, de nem egyedüli, hanem vannak mellette még más egyenrangú alanyok is (többalanyú tulajdon:

egy tulajdonjog, több tulajdonos).

**telki szolgalmak
(servitutes praediorum)**

A telki szolgalmak (*servitutes praediorum*) azok az idegen dologbeli jogok, melyek az uralkodó telek (*praedium dominans*) mindenkor tulajdonosa javára bizonyos részleges használatot biztosítanak a szomszédos szolgáló telken (*praedium serviens*) azáltal, hogy a tulajdonost és mindenki mást eltiltanak attól, hogy a jogosultat jogának gyakorlásában zavarják.

actio confessoria

Az *actio confessoria* a telki szolgalmak védelmére szolgáló *arbitrarius* jellegű petitórius kereset, amely egyaránt szolgált a joggyakorlásban akadályozott és az attól megfosztott védelmére. Felperese az, akit állítása szerint egy szolgalmi jog illet meg a szomszédos telken, alperese a telektulajdonos, illetve a jusztiniánuszi jogban bárki, aki a szolgalmi jogosultat zavarja.

**személyes szolgalmak
(servitutes personarum)**

A személyes szolgalmak olyan idegen dologbeli jogok, melyek egy dolog felett teljes vagy részleges használati jogosítványt adnak ingyenesen a jogosított éllete tartamára vagy meghatározott időre szólóan. Személyes szolgalmak: *ususfructus, usus, habitatio, operae servorum et animalium*.

**haszonélvezet
(ususfructus)**

A haszonélvezet (*ususfructus*) az a személyes szolgalmak körébe tartozó idegen dologbeli jog, amely elhasználhatatlan dolgok hasznainak és gyümölcseinek teljes kihasználását biztosítja ingyenesen, legfeljebb a jogosult élete végéig szólóan. A haszonélvező jogának gyakorlását másnak akár ingyenesen, akár ellenérték fejében átengedheti.

**rendhagyó haszonélvezet
(quasi ususfructus)**

Hagyaték haszonélvezeténél beszélünk róla: mivel a hagyatékban rendszerint elhasználható dolgok (termények, élelem, pénz stb.) is vannak, amelyekben haszonélvezet nem állhat fenn, az elhasználható dolog átmegy a haszonélvező tulajdonába, aki így azt most már el is fogyaszthatja, csupán arra kell köteleznie magát a *cautio usufructuariában*, hogy a haszonélvezet megszűnte után ezek helyett ugyanolyan és ugyanannyi dolgot fog visszaadni, illetve ezek felbecsült pénzbeli egyenértékét fogja megfizetni.

**használat
(usus)**

A használat (*usus*) az a személyes szolgalmak körébe tartozó idegen dologbeli jog, amely a legszűkebb használatot biztosítja: a használó (*usuarius*) az idegen dolgot csak a saját és családja szükségletének megfelelő mértékben használhatja, és a gyümölcsöket is csak eddig a mértékig szedheti, azokat tehát el sem ad-

hatja. Jogának gyakorlását másnak sem ingyen, sem pénzért át nem engedheti.

habitatio

A *habitatio* az a személyes szolgalmak körébe tartozó idegen dologbeli jog, mely a jogosultnak egy épületen lakáshasználati jogot biztosít. A jog gyakorlását másnak csupán ellenszolgáltatás fejében engedheti át (például az épületet bérbe adhatja), ingyenesen azonban nem.

operae servorum et animalium

Az *operae servorum et animalium* az a személyes szolgalmak körébe tartozó idegen dologbeli jog, mely a jogosultnak rabszolgák és igásállatok munkerejének kihasználását biztosítja. A lakáshasználó joga gyakorlását másnak csupán ellenszolgáltatás fejében engedheti át, ingyenesen azonban nem.

örökhaszonbérlet (emphyteusis)

Az örökhaszonbérlet (*emphyteusis*) az az idegen dologbeli jog, mely mezőgazdasági ingatlannak (*praedium rusticum*) örökös vagy 100 évre szóló használatra és gyümölcsöztetésre való átengedése meghatározott évi bér (*canon*) fizetése ellenében.

örökbérlet (superficies)

Az örökbérlet (*superficies*) az az idegen dologbeli jog, mely egy városi telek (*praedium urbanum*) átengedése

örökre vagy 100 évre beépítés céljából, állandó összegben meghatározott évi bér (*solarium*) fizetése ellenében.

zálogjog

A zálogjog az az idegen dologbeli jog, amelynek során az adós valamely ingó vagy ingatlan dolgot egy követelés biztosítékául ad át vagy köt le a hitelezőnek oly módon, hogy a dolog tulajdonosa és bárki más túrni köteles, hogy a záloghitelező nemteljesítés esetén a dolgot (zálogtárgyat) eladhassa és követelését a vételárból kielégíthesse.

egyetemes jelzálog (*hypotheca generalis*)

Jelzálogként egész vagyon is leköthető, ez az egyetemes jelzálog (*hypotheca generalis*), amely az adósnak az elzálogosításkor meglévő vagyonára (tehát a dolgok mellett a jogokra is) terjed ki, a később szerzett vagyontárgyakra csak abban az esetben, ha ezt az elzálogosításkor kifejezetten kikötötték (a jusztiniánuszi jogban viszont mindenkor, hacsak külön ki nem zárták).

pignus Gordianum

Gordianus császár nevéhez köthető zálogjogi intézmény, ami a záloghitelező visszatartási jogát egyéb, zálogjoggal nem biztosított követeléseire is kiterjesztette, még akkor is, ha az a követelés, amelynek biztosítása végett a zálogjogot alapították, már megszűnt.

tacita antichresis

A *tacita antichresis* értelmében gyümölcsöző dolog elzálogosítása esetén a hitelezőnek a beszedett gyümölcsökön is zálogjoga van, azokat tehát eladhatja, de a befolyt vételárat előbb a kamatokra, a fennmaradó részt a tőke törlesztésére kell beszámítania.

pactum antichreticum

A *pactum antichreticum* gyümölcsöző dolog elzálogosítása esetén az a megállapodás, amelynél fogva a hitelező a gyümölcsöket a kamatok fejében tulajdonul szerzi meg. Ezáltal a kamatok ki vannak elégítve, akár több, akár kevesebb a gyümölcsök értéke, mint a kamat.

ius offerendi

A *ius offerendi* az ún. ranghelymegváltási jog: ha az adós ugyanazt a dolgot eltérő időpontokban kötötte le jelzálogul különböző hitelezőknek, akkor a zálogjogok között rangsor keletkezik. A korábbi zálogjog a rangsorban megelőzi a későbbit, ez esetben a rangsor első helyén álló záloghitelezőt a hátrább álló kifizetheti s ezzel az adós elleni követelésével együtt megszerzi annak zálogjogát (és az eladás jogát, a *ius distrahendit*) is megszerzi, saját követelésével azonban marad korábbi ranghelyén.

II. KÖTELMIJOG

**kötelem
(obligatio)**

A kötelem (*obligatio*) meghatározott személyek között fennálló olyan jogviszony, amelynél fogva az egyik fél a másiktól szolgáltatást követelhet. A szolgáltatás követelésére jogosult felet hitelezőnek (*creditor*), a szolgáltatásra kötelezettet pedig adósnak (*debitor*) nevezzük.

**természetes kötelem
(naturalis obligatio)**

A kereset nélküli, de valódi, jogilag elismert kötelmeket nevezzük természetes, illetve nem teljes joghatásukra tekintettel ún. „csonka” kötelmeknek. Ezek közbülső helyet foglalnak el egyfelől a jogi szempontból érvénytelen, másfelől a teljes joghatású kötelmek között.

quasi-contractus

A *quasi-contractus*ok olyan tényállások, amelyekből egyik vagy másik szerződéses kötelemhez hasonló vagy éppen azokkal egyező kötelmek keletkeznek anélkül, hogy a felek valójában szerződést kötöttek volna.

quasi-delictum

A *quasi-delictum*ok olyan tényállások, amelyekből deliktuális jellegű kötelem keletkezik annak ellenére, hogy esetükben valóságos deliktumról nem lehet szó, hiszen valamennyinél hiányzik az elkövetői vétkesség.

- specifikus szolgáltatás**
- Specifikus a szolgáltatás, ha a kötelem keletkezésekor határozottan meg vannak jelölve azok a dolgok, amelyekkel (s csak azokkal) az adós kötelezettségét teljesítheti, illetve teljesítenie kell (például Stichus rabszolga).
- generikus szolgáltatás**
- Generikus a szolgáltatás, ha a szolgáltatandó dolog nem egyedileg, hanem fajlag van meghatározva, más szóval, az adósnak a dolgok bizonyos köréből (*genus*) kell meghatározott mennyiséget szolgáltatnia (például száz mérő búza).
- vagylagos szolgáltatás**
- Vagylagos szolgáltatásnál a felek a kötelem tárgyát szerződésükben úgy határozzák meg, hogy az adós többféle szolgáltatással tartozik ugyan, de oly módon, hogy közülük az adós (vagy külön kikötés esetén a hitelező) bármelyiket választhatja, és annak teljesítésével a kötelem valamennyi szolgáltatásra nézve megszűnik.
- felváltó szolgáltatás (facultas alternativa)**
- Felváltó szolgáltatásnál a kötelemben egyetlen szolgáltatás szerepel ugyan, de az adósnak - a hitelező beleegyezésétől függetlenül - joga van azt egyik szolgáltatással felváltani. Ilyen felváltó szolgáltatás például az elkövető *noxá*ba adása hatalomalatti deliktuma esetén, a bánatpénz megfizetése és a feléntúli sérelemnél (*laesio enormis*) az ügyleti vételár kiegészítése a piaci árra.

**kamat
(usurae, foenus)**

Kamat (*usurae, foenus*) alatt értjük az elhasználható dolgok meghatározott mennyiségét, vagyis a tőke (*sors*) bizonyos hányadában egy adott időtartamra megállapított használati díjat.

**kár
(damnum)**

A kár (*damnum*) általános megfogalmazásban nem más, mint az a vagyoni hátrány, amelyet valaki egy károsító tény (ún. kár-ok) következményeként elszenvedett.

damnum emergens

A *damnum emergens* a valóságos, ténylegesen felmerülő, ún. „pozitív” kár, vagyis a károsult meglévő vagyonának csökkenése azáltal, hogy abból egy vagyontárgy (dolog vagy más aktívum) teljesen kiesett vagy értékében megfogyatkozott (például a ház összedőlt, leégett, a rabszolga meghalt vagy megrokkant).

lucrum cessans

A *lucrum cessans* az ún. „elmaradt haszon”, azaz a károsító tény következtében elmaradt vagyonnövekedés, amely akár oly módon jelentkezik, hogy egy már folyó jövedelem esik ki (például a bérház leégése miatt a házbérlőjévedelem vagy bérmunkásnál a baleset, testi sértés miatt a munkabér), akár úgy, hogy egy a jövőben várható jövedelem marad el (például a meg nem fizetett vételár után az eladó által szedhető kamat).

kártérítés

A kártérítés a kárkövetkezmények másra való átháríthatóságát jelenti. Egymással kötelmi viszonyban álló vagyonalanyokra vonatkoztatva kártérítéssel a szolgáltatásért felelős adós tartozik.

kárviselés

A kárviselés a bekövetkezett kár kényszerű elszenvetését jelenti. Egymással kötelmi viszonyban álló vagyonalanyokra vonatkoztatva a kárveszélyt a hitelező viseli olyankor, amikor az adóstól kártérítést nem követelhet.

pozitív interesse

A pozitív *interesse*, azaz a teljesítési szerződési érdek a hitelezőnek a szerződéshez fűződő teljes érdekét foglalja magába, vagyis azt a vagyonskülönbözetest, amely a hitelező mostani és ama vagyoni állapota között jönne létre, ha az adós a szolgáltatást teljesítette volna.

negatív interesse

A negatív *interesse* (ún. biztatási kár) azt a vagyonskülönbözetest jelenti, amely akkor állt volna elő, ha a hitelező a szerződést nem kötötte volna meg, ha a szolgáltatás teljesítésében nem bízott volna. A szerződés elestéből eredő negatív szerződési érdek lehet *damnum emergens* (például a szerződésre eszközölt költségek) vagy *lucrum cessans* (olyan előnyök, amelyek az érvénytelen szerződés

miatt elszalasztott más szerződésből származtak volna).

**kötbér
(poena conventionalis)**

A kötbér (másként: szerződéses bírság) az a pénzösszeg, amelyet az adós arra az esetre ígér a hitelezőnek, ha tartozását egyáltalán nem vagy nem kellően teljesíti. Ez az ún. valódi kötbér, amely tehát lényegét tekintve kárátalány, vagyis a szolgáltatáshoz fűződő és a kötelemszegéssel sérelmet szenvedett hitelezői érdek (*interesse*) pénzben történő előzetes megállapítása.

nem valódi kötbér

Az ún. nem valódi kötbér nem egy már fennálló kötelemhez kapcsolódik mint az adós primér kötelezettségének kiegészítése, hanem a jogi kötelezettséget valaki terhére egyedül a kötbérkikötés teremti meg. Ebben az alkalmazásban a *poena conventionalis* arra szolgál, hogy vele bármely magatartást ki lehet kényszeríteni (főleg olyan kötelezettségek teljesítését, amelyek egyébként perelhetetlenek), feltéve, hogy az nem jogellenes vagy erkölcstelen.

felróhatóság

Felróhatóság alatt azt értjük, hogy a jogrend a szolgáltatás elmaradását az adósnak beszámítja, s azért felelőssé teszi. Főszabályként a nemteljesítés az adósnak akkor róható fel, ha azt az adós vétkes magatartása idézte

elő, némely esetben felel azonban a vétlensége esetén is, tehát olyankor, amikor a nemteljesítés véletlen esemény (*casus*) következményeként állt elő.

vétkesség

Vétkesség alatt általános értelemben az embernek a saját cselekményével való olyan pszichikai kapcsolatát értjük, amely rosszalló társadalmi értékítélet alá esik. A kötelmi viszonyokban a vétkesség az adós vétkességeként jelenik meg, s attól függően, hogy az adósnak milyen képze van kötelemsértő magatartásáról, súlyossága szerint különböző fokozatait különböztetjük meg: *dolus* (szándékosság) és *culpa* (gondatlanság).

**szándékosság
(dolus)**

A szándékosság (*dolus*) a vétkesség legsúlyosabb alakzata, az a tudatos jogsértés, mely akkor forog fenn, ha az adósnak megvolt a képze magatartása kötelességsértő voltáról, de ez a képzet nemhogy visszatartotta volna, hanem egyenesen motiválta cselekedetét, vagy legalábbis közömbös volt az eredménnyel szemben.

**gondatlanság
(culpa)**

A gondatlanság (*culpa*) az a vétkességi alakzat, amikor az adósnak vagy hiányzott magatartása kötelességsértő voltának képze, vagy ha meg is volt, azt magától elhárítva remélte az eredmény be nem következését.

culpa in faciendo

A *culpa in faciendo*, az ún. kommisszív *culpa* a gondatlanság megnyilvánulási mód szerinti egyik alakzata, amikor a gondatlanság figyelmetlen, nem eléggé körültekintő cselekedetben nyilvánul meg (például a bérelt igazállatot a bérlő túlterheli).

culpa in non faciendo

A *culpa in non faciendo*, az ún. ommisszív *culpa* a gondatlanság megnyilvánulási mód szerinti egyik alakzata, amikor a gondatlanság a köteles magatartás elmulasztásában nyilvánul meg (például felügyelet, őrizet elhanyagolása).

**súlyos gondatlanság
(culpa lata)**

A súlyos gondatlanság (*culpa lata, culpa magna*) figyelmen kívül hagyása annak az enyhébben mért gondosságnak, amelyet még a közönséges ember is tanúsítani szokott, mely tőle is elvárható.

**enyhe gondatlanság
(culpa levis)**

Az enyhe gondatlanság (*culpa levis*) elhanyagolása annak a nagyfokú gondosságnak (*diligentia*), amelyet a „jó és gondos családfő” (*bonus et diligens paterfamilias*) szokott ügyeire fordítani.

**alsó baleset
(casus minor)**

Az alsó baleset (*casus minor*) olyan káresemény, amely egyfelől a legnagyobb gondossággal sem előzhető meg, illetve hárítható el, másfelől

viszont nem is oly elemi erejű, hogy ellene a védekezés ne lenne elképzelhető. A leggyakrabban előforduló esetei: közönséges lopás, rabszolga szökése, ingók elkallódása, elvesztése, törése, rongálódása, rozsdásodás, molyrágás, vadkár stb.

**erőhatalom
(casus maior, vis maior)**

Az erőhatalom (*casus maior* vagy *vis maior*) olyan károsító esemény, amelyről teljességgel bizonyos, hogy a vele szembeni védekezés eleve lehetetlen, illetve eredménytelen. Az erőhatalom előállhat ellenállhatatlan természeti erők eredményeként (például földrengés, hajótörés, villámcsapás) vagy elháríthatatlan emberi tevékenység következményeként (például ellenség, rablók, kalózkodások károkozásai).

rendes felelősség

A rendes felelősség nem más, mint az adós *omnis culpáért*, azaz mindenfajta vétkességért (*dolus, culpa lata, culpa levis*) való felelőssége. E mérce szerint felel valamennyi érdekelt adós, tehát egyfelől az, akinek a másik féltől ellenszolgáltatás jár (ilyen adós mindkét fél a szinallagmatikus kötelemben, továbbá az elzálogosító és a záloghitelező), másfelől az, aki egyedüli érdekelt a kötelemben (például a letevő).

**fokozott felelősség
(custodia-felelősség)**

A fokozott felelősség (ún. *custodia*-felelősség) alatt értjük az adós felelősségét az *omnis culpa* mértékén túlmenően az alsó balesetért is. A *custodia*-kötelezett felelőssége objektív (tárgyi) alapú, azaz a vétkesség nem kerül mérlegelésre, s a dolog elvesztése esetén az adós csak *vis maior* bizonyításával mentheti ki (exkulpálhatja) magát. E mérce szerint felelnek azok az érdekelt adósok, akik a hitelező dolgát kötelmi viszony (vagy külön felvállalás) alapján kizárólagos őrizetükben (*custodia*: birtok, illetve birlalat) tartják.

enyhe felelősség

Az enyhe felelősség olyan kivételes felelősségi alakzat, amelynek értelmében az adósnak kizárólag a *dolus* (és a jusztiniánuszi jogban a *culpa lata*) róható fel kötelemszegésnél. Ilyen mérték szerint felel a klasszikus jogban valamennyi ingyenadós (például a letéteményes, ajándékozó), továbbá bármely adós felelőssége az enyhe felelősség mértékére csökken a hitelező késedelme esetén. Történeti okokból egyedül *dolus*ért felel továbbá a *prekarista* és az *agrimensor*.

culpa in concreto

Néhány tartós, bizalmi jellegű kötelmi viszonyban (ahol az adós személyét valamely különös szempont alapján választották meg), az adós csak *diligentia quam suist* tartozik tanúsítani a hitelező érdekében, vagyis

csupán *culpa in concreto*ért felel. Ilyen adós a társaság ügyében eljáró *socius*, a gyámolt érdekében ténykedő *tutor* és a hozományi vagyont kezelő férj.

**adóskésedelem
(mora debitoris)**

Az adóskésedelem akkor áll be, ha az adós a még lehetséges és lejárt (esedékes) tartozását a hitelező felhívására neki felróható okból nem teljesíti.

**hitelezőkésedelem
(mora creditoris)**

Hitelezőkésedelemről avagy átvételi késedelemről (*mora accipiendi*) van szó, ha a hitelező a kötelemszerű időben és helyen felajánlott szolgáltatást nem veszi át vagy visszautasítja (ún. elfogadási késedelem), illetve a teljesítéshez szükséges közreműködését megtagadja (ún. közreműködési késedelem, például a kéz-közön teljesítendő ellenszolgáltatást nem nyújtja, választási jogának gyakorlását halogatja, az adóslevelet nem adja vissza, az átvételhez nem küld embereket).

**szerződés
(contractus)**

A szerződés (*contractus*) a legfontosabb kötelemkeletkeztető tény, a felek egybehangzó akaratnyilvánítása (*consensus*) kötelmi jogok és kötelesek létrehozására.

konszenzuálszerződés

A konszenzuál-kontraktusok azok a szerződések, melyeknél a kötele-

keletkezéséhez elegendő a felek formátlan megállapodása (*consensus*).

reálszerződés

A reálkontraktusok azok a szerződések, melyeknél a kötelelem keletkezéséhez nem elegendő a felek formátlan megállapodása, hanem kell, hogy a felek egyike – anélkül, hogy erre kényszeríthető lenne – a megállapodást önként teljesítse, mely által a másik fél terhére jogilag is érvényesíthető kötelezettséget hoz létre.

**jogügylet
(negotium)**

Jogügyleten (*negotium*) értjük a fél olyan cselekményét, amelyet abból a célból végez, hogy vele a jogrend által meghatározott joghatásokat hozzon létre.

**megettévesztés
(dolus malus)**

A megettévesztés (*dolus malus*) mint szerződési akarathiba nem más, mint a másik fél tudatos tévedésbe ejtése vagy tévedésben tartása. Egyik megnyilvánulása az elhallgatás (*reticentia*), ami abban áll, hogy az egyik fél a szerződéskötés szempontjából jelentős és általa ismert valamely tényt (például áruhibát) a másik féllel nem közöl.

**megfélemlítés
(vis ac metus)**

A megfélemlítés valamely közvetlen, komoly és jogellenes hátrány kilátásba helyezése arra az esetre, ha a másik fél nem kötné meg a kívánt mó-

don a szerződést (*vis compulsiva*). A kilátásba helyezett hátránynak olyannak kell lennie, amely alkalmas arra, hogy komoly, felnőtt férfiben is félelmet keltsen.

factum concludens

A *factum concludens* az ún. ráutaló magatartás, a szerződési akaratnyilvánítás hallgatóságos módja. Ilyenkor az akaratkijelentés olyan cselekménnyel megy végbe, amelynek közvetlen célja ugyan más, de belőle józan ésszel arra kell következtetnünk, hogy egyúttal ügyleti akaratot is kifejezésre kívántak juttatni (például a vendéglőben az asztalra kitett étel elfogyasztásából a vétel, az otthagyt borralalóbból az ajándékozás szándéka olvasható ki).

reservatio mentalis

Titkos fenntartásról (*reservatio mentalis*) akkor beszélünk, ha valaki azt a szándékát, hogy mást jelent ki, mint amit a valóságban akar, a másik szerződő fél előtt tudatosan elhallgatja (például hogy a kialkudott vételárat részletekben kívánja megfizetni). Az ilyen titkos fenntartás - mivel a jó erkölcsökkel ellentétes - jogilag érvénytelen, a szerződés tehát a másikkal közölt nyilatkozat értelmében létrejön.

**színlelés
(simulatio)**

Színlelésről (*simulatio*) akkor van szó, amikor mindkét fél egyetért abban,

hogy a nyilatkozataik szerint való ügyletet valójában nem akarják. Ez kétféleképpen alakulhat.

(1) A felek azt színlelik, mintha szerződést kötnének, holott ezt egyáltalán nem akarják (például a csőd előtt álló adós fiktív szerződésekkel elvonja a végrehajtás elől vagyontárgyait); ilyenkor a szerződés érvénytelen.

(2) A felek akarnak ugyan szerződést kötni, de mást, mint amit kijelentenek, ilyenkor a színlelt szerződés (*negotium simulatum*) érvényes, ha az eltakart ügylet (*negotium dissimulatum*) feltételeinek is megfelel, és nem a törvény kijátszására szolgál.

foglaló
(arrha confirmatoria)

A foglaló a szerződés megkötésének jeléül valamelyik szerződő fél részéről a másiknak átadott dolog vagy pénzösszeg, amelyet az a szerződés teljesítése után tartozik visszaadni, vagy a szolgáltatásba beszámítani. Azon túl, hogy elsődlegesen a szerződéskötés bizonyítéka, egyben biztosítéka is annyiban, hogy a teljesíteni vonakodó fél a kártérítésen felül még az adott foglalót is elveszti, a kapott értéket pedig kétszeresen tartozik megtéríteni.

bánatpénz
(arrha poenalis)

A bánatpénz a szerződéskötésnél adott vagy kikötött büntetésösszeg (*poena*), amelynek megfizetésével a szerződő fél az egyoldalú elállás

jogát biztosítja magának arra az esetre, ha a szerződéskötést utóbb megbánná.

**lényeges szerződési
alkatrészek
(essentialia negotii)**

A lényeges szerződési alkatrészek (*essentialia negotii*) a szerződések azon tényállásbeli és joghatásbeli elemei, amelyek nélkül az adott szerződés érvényesen nem jöhet létre. Adásvétel például nem jöhet létre az áruban és a vételárban való megegyezés nélkül, joghatásai közül pedig nem zárható ki az eladó áruszolgáltatási és a vevő vételárfizetési kötelezettsége.

**természetes szerződési
alkatrészek
(naturalia negotii)**

A természetes szerződési alkatrészek (*naturalia negotii*) a szerződések azon tényállásbeli és joghatásbeli elemei, amelyeket a forgalom tipikus érdekeinek alapulvételével a tárgyi jog valamely szerződés részének tekint a felek külön akaratnyilvánítása nélkül is, amennyiben azok a szerződés lényeges tartalmában megállapodtak. Ezeket tehát a megkötött szerződéshez hozzáértjük, hacsak a felek ellenkező megállapodással ki nem zárják őket. Ilyenek például az eladói szavatosságra, a szolgáltatásért való felelősségre vonatkozó törvényi rendelkezések.

**esetleges szerződési
alkatrészek
(accidentalia negotii)**

Az esetleges szerződési alkatrészek (*accidentalia negotii*) a szerződések azon tényállásbeli és joghatásbeli

elemei, amelyeket a felek külön megállapodása tesz a szerződés részévé, a diszpozitív jellegű természetes alkatrészek helyébe vagy azok mellé (például részletfizetés vagy egyetemlegesség kikötése). Esetleges alkatrész bármely megállapodás lehet, ami nem ütközik *cogens* jogszabályba, vagy nem összeegyeztethetetlen az adott szerződés lényeges tartalmával.

időtűzés
(*dies*)

Az időtűzés (*dies*) az a szerződésbeli mellékkikötés, amellyel a felek a szerződés hatályát - főleg a tartós jogviszonyokban - egy bizonyosan bekövetkező időponthoz kötik, és pedig vagy oly módon, hogy a szerződési hatály egy meghatározott időpontban kezdődjék (kezdő időpont: *dies a quo*), vagy akként, hogy annak beálltával végződjék (befejező időpont: *dies ad quem*).

feltétel
(*conditio*)

A feltétel (*conditio*) olyan jövőbeli bizonytalan cselekmény vagy esemény, amelynek bekövetkeztétől vagy be nem következésétől teszik függővé a felek a szerződés hatályát.

meghagyás
(*modus*)

A meghagyás (kikötés) halálesetre szóló vagy élők közti ingyenes ügyleteknél előforduló mellékhatózomány, amellyel a juttató fél a vagyoni előnyben részesített felet kötelezi valamely magatartásra (például az örö-

köst arra, hogy az örökhagyónak sír-
emléket emeljen, esetleg egy harma-
diknak valamit szolgáltasson).

**semmis jogügylet
(negotium nullum)**

Semmis az a jogügylet, amelynek jogi
hatása egyáltalán nincs, amely min-
denkire nézve érvénytelen, s amely-
nél a semmisséget bárki felvetheti,
sőt a bírónak azt hivatalból is figye-
lembe kell vennie (abszolút érvényte-
lenség).

**megtámadható jogügylet
(negotium rescissible)**

Megtámadható az a jogügylet, ame-
lyet a megtámadásra jogosult érvény-
teleníthet; addig azonban, amíg ez
meg nem történik, az ügylet érvényes,
s ha a jogosult e jogát nem gyakorolja,
érvényben is marad. Eredményes
megtámadás esetén a hibás ügylet
semmissé válik, joghatásai pedig *ex
tunc*, azaz az ügyletkötés idejére visz-
zaható hatállyal szűnnek meg.

közvetett képviselet

Közvetett (nem valódi) képviselet
esetén a képviselő az ügyletet a har-
madikkal a képviselt számlájára
ugyan, de saját nevében köti meg, s
az ügyletből jogosítva és kötelezve a
harmadikkal szemben csak ő lesz
(utóbbi rendszerint nem is tud part-
nere képviselői minőségéről). A meg-
szerzett jogokat és kötelezettségeket
a képviselő később egy újabb ügylet-
tel ruházza át a képviseltre a köztük
fennálló jogviszony alapján.

közvetlen képviselet

Közvetlen (valódi) képviselet esetében a képviselő az ügyletet egyenesen a képviselt nevében köti meg, így az abból eredő joghatások közvetlenül a képviselt személyében állnak be, maga a képviselő azonban kívül marad az ügyleten, abból sem jogosítva, sem kötelezve nem lesz.

meghatalmazás

A meghatalmazás a képviseltnek ki felé, harmadik személyhez szóló alakszerűtlen jognyilatkozata (vagyis egyoldalú jogügylet), melyben a képviselő cselekményét magára nézve hatályosnak ismeri el.

actio quod iussu

Az *actio quod iussu* olyan prétori járulékos kereset, mellyel a családfő perelhető teljes felelőssége alapján, a családtag vagy rabszolga által az ő utasítására (*iussus*) vagy közvetlen hozzájárulásával kötött ügylettel vállalt kötelezettségeikért.

**actio institoria
(actio exercitoria)**

Az *actio institoria* (*actio exercitoria*) olyan prétori járulékos kereset, mely akkor indítható, amikor a családtagját vagy rabszolgáját a családfő mint *dominus negotii* ipari vagy kereskedelmi vállalata élére állítja cégvezetőként (*institor*), vagy mint hajótulajdonos (hajósgazda: *exercitor navis*) hajóskapitányként (*magister navis*) alkalmazza, ilyenkor teljes felelősséggel tartozik mindazon kötelezett-

ségekért, amelyeket ezek a rájuk bízott üzletkörben vagy azzal összefüggésben vállaltak.

actio de peculio

Az *actio de peculio* olyan prétori járulékos kereset, mely a hatalomalattinak különvagyont engedélyező családfő ellen indítható, aki a *peculium* erejéig felel a *peculium* hitelezőivel szemben. A felelősség a *peculium* megszűnte (visszavonás vagy a hatalomalatti halála) után még egy évig terheli a családfőt. A *peculium* összegének kiszámításánál azonban utóbbi levonhatja saját követeléseit, amelyek *naturaliter* terhelték a különvagyont.

actio de in rem verso

Az *actio de in rem verso* olyan prétori járulékos kereset, mely akkor indítható, amikor a hatalomalatti a harmadikkal kötött szerződésből szerzett előnyt a családfő vagyonába fektette, ilyenkor a családfő ezért az *in rem verso*ért teljes felelősséggel tartozik (lényegében jogalap nélküli gazdagodóként), tekintet nélkül a *peculium* állására (amely esetleg passzívává is válhat).

actio tributoria

Az *actio tributoria* olyan prétori járulékos kereset, melynek akkor van helye, amikor a hatalomalatti a családfő beleegyezésével üzleti vállalkozást folytatott *peculium*ából. Az üzleti vagyon likvidálását a családfő oly módon kö-

teles lefolytatni, hogy a hitelezők arányos kielégítést kapjanak, ha teljes követelésük nem telik ki a vagyonból. Maga a családfő is egy sorba kerül a többi hitelezővel, így saját követelései- nek is csak arányos részét vonhatja le. Ha valamelyik hitelezőnek a kvótánál kevesebbet fizetett volna, az *actio tributóriát* indíthat ellene.

stipulatio

A *stipulatio* a római jog formális szerződéstípusa: a kötelezettségvállalásnak egy sajátos római módja, amely- nél a hitelező (*stipulator*) szóbeli kér- désére a jelenlévő adós (*promissor*) nyomban, élőszóban és a kérdéssel egybehangzóan válaszol.

tengeri kölcsön (foenus nauticum)

A *foenus* sajátos alakzata a görög ten- geri fuvarozási praxisból átvett ten- geri kölcsön (*pecunia traiecticia*), mely funkcióját tekintve rejtett biztosítási szerződés. Így nevezik azt a kölcsönt, melyet a hitelezői kölcsönadó azzal a külön megegyezéssel nyújt egy hajó- szállítmányra, hogy nem követelheti a kölcsön visszafizetését, ha a szál- lítmány egészben vagy részben *vis maior* folytán megsemmisül.

adásvételi szerződés (emptio venditio)

Az adásvételi szerződés (*emptio venditio*) olyan konszenzuálszerző- dés, amelyben az egyik fél, az eladó (*venditor*) áru szolgáltatására, a másik fél, a vevő (*emptor*) pedig vételár

fizetésére vállal kötelezettséget.

készvétel
(reálvétel)

A készvétel az adásvétel legközönségesebb alakzata, amely nem más, mint az adásvételnek egyidejű dologi jogátruházásokkal való végrehajtása. Az eladó átruházza az eladott dolog tulajdonát a vevőre, a vevő pedig nyomban kifizeti a vételárat anélkül, hogy köztük előzetes kötelezettségi viszony létezett volna, s a felek az átruházás után sem maradnak kötelmi viszonyban: az ügylet a nyombani kölcsönös szolgáltatásokkal „kéz-közön” lebonyolódik.

emptio rei futurae

Az *emptio rei futurae* esetén az adásvétel tárgya egy olyan jövőbeli dolog, melyet az eladó saját anyagából később fog előállítani *specificatió*val.

emptio rei speratae

Az *emptio rei speratae* az ún. remélt dolog vétele, melynek tárgya olyan dolog, amelynek létrejötte nagyrészt a véletlen természeti eseményektől (például az időjárástól) függ, ilyen például a lábon eladott termés, a vemhes anyaállat szaporulata, a terhes rabnő magzata. Mindezekben az esetekben a jövőbeli dolog létesülése feltétele az adásvételnek, vételárat tehát csak akkor kell fizetni, ha a remélt dolog egyáltalán létrejött, és csupán annak mértéke szerint (például amennyi olajbogyó termett).

emptio spei

Az *emptio spei* az ún. reményvétel: amelynél a szerződés feltétlen, ezért a vevő köteles a vételárat megfizetni, akár létrejön a remélt dolog, akár nem (például egy napi halászat eredményének előre történő megvétele fix összegért). Az áru itt maga a remény (*spes*), azaz a kilátás az eredményre. Az ügylet tehát valójában szerencseszerződés.

**feléntúli sérelem
(laesio enormis)**

Diocletianusnak az ingatlanok eladására vonatkozó rendelkezését általánosítva Justinianus kimondta, hogy az ügyleti vételár nem lehet alacsonyabb a rendes piaci ár felénél. Ha ez mégis előállna, az eladó feléntúli sérelem miatt kérhette a szerződés felbontását és a vételár egyidejű visszaszolgáltatása mellett az áru visszadását. Ha azonban a vevő a vételárat a piaci árra kiegészítette, a szerződést fenntarthatta (*facultas alternativa*).

eladói jogszavatosság

A jogszavatosság értelmében az eladó szavatossági kötelezettséggel tartozik azért, hogy az árun az adásvételt megelőző időkből harmadik személyeknek nincsen tulajdonjoga vagy idegen dologbeli joga. Ha tehát a vevőt egy harmadik személy *in rem actió*val perelné, neki az eladót e peréről értesítenie kell, hogy őt abban megvédhesse. Amennyiben ezt nem akarná vagy tudná megtenni, s a

dolgot a vevőtől elperelnék (*evictio*), a vevő az eladó ellen fordulhat.

eladói kellékszavatosság

A kellékszavatosság az eladó ún. kel-
lékhibákért – azaz az áru olyan rejtett
hibájáért, amely annak értékét vagy
használhatóságát lényegesen csök-
kenti – való szavatossági kötelezett-
sége. Kellékhibának számít az is, ha
az árunak nincsenek meg azok a ki-
kötött tulajdonságai, amelyek nélkül
a vevő azt nem vette volna meg.

actio redhibitoria

Az *actio redhibitoria* az adásvételi
szerződésnél az áru rejtett hibája ese-
tén, a vételtől *utiliter* számított hat
hónapon belül indítható *arbitraria*
actio, amellyel a vevő az adásvétel
felbontását és az áru egyidejű vissza-
szolgáltatása mellett a vételár vissza-
fizetését (illetve ha még nem fizetett,
az esetleges foglaló visszaadását) kö-
vetelhetette (*in integrum restitutio*).

actio quanti minoris

Az *actio quanti minoris* az adásvételi
szerződésnél az áru rejtett hibája ese-
tén, a vételtől *utiliter* számított egy
éven belül indítható *arbitraria actio*,
amellyel a csekélyebb értékűnek bi-
zonyult áru (ha például a tenyész-
csödörként vett ló heréltként csupán
igásállatnak alkalmas) megtartása
mellett a vételár aránylagos leszállí-
tását, illetve visszafizetését követel-
hetette.

in diem addictio

Az adásvételhez kapcsolódó mellékegyezmény, amellyel az eladó fenntartja magának a jogot, hogy a megkötött szerződéstől elállhasson, amennyiben meghatározott időn belül olyan vevő jelentkezik, akitől kedvezőbb ajánlatot kap. Kedvezőbb az ajánlata annak, aki magasabb vételárat ígér vagy egyébként előnyösebb feltételeket kínál (alkalmasabb helyen kész fizetni, eltekint a szavattosságtól, jobb biztosítékot nyújt stb.).

lex commissoria

A *lex commissoria* az adásvételhez kapcsolódó olyan mellékegyezmény, amely az eladó részére visszalépési jogot biztosít arra az esetre, ha a vevő a vételárat a kikötött időn belül nem fizetné meg. E kikötés nélkül az eladó csupán a hátralékos vételár, illetve késedelmi kártérítés követelésére szorítkozhatna. Különösen a részletre történő vételeknél szokásos ez a mellék-megállapodás, melynél kiköthető, hogy a vételárrészlettel késedelmbe esett vevő a korábban fizetett részleteket elveszti (azok tehát az időközi használat ellenértékének tekintendők).

**elővételi jog
(*ius protimiseos*)**

Az adásvételnél az elővételi jog (*ius protimiseos*) kikötése arra jogosítja az eladót, hogy ha a vevő el akarná idegeníteni az adásvétel tárgyát, azt az eladó tőle a harmadik által kínált áron megvásárolhatja. Amennyiben

az eladó nem él elővételi jogával, az áru továbbadható.

pactum displicentiae

A *pactum displicentiae* az ún. próbára való vétel, az adásvételhez kapcsolódó mellékegyezmény, mely a vevőt arra hatalmazza fel, hogy a megkötött szerződéstől elállhasson, amennyiben az áru nem felel meg neki. A vevő tehát az árut a megadott időn belül kipróbálhatja, és szabadon dönthet annak végleges megtartása felől. A kikötés felbontó feltételnek értendő, vagyis a vétel a szerződéskötéssel már perfekuálódik, tehát a próbaidő alatt a veszélyt a vevő viseli.

**dologbérlet
(locatio conductio rei)**

Az a konszenzuálszerződés, amelynél az egyik fél, a bérbeadó (*locator rei*) egy elhasználatlan dolog időleges használatának és - amennyiben a dolog gyümölcsöző - gyümölcsöztesítésének átengedésére, a másik fél, a bérlő (*conductor rei*) pedig a kialakított bér (*merces*) fizetésére vállal kötelezettséget.

**munkaszerződés
(locatio conductio
operarum)**

Az a konszenzuálszerződés, amelynél az egyik fél, a munkavállaló (*locator operarum*) fizikai munka meghatározott időn át tartó végzésére, a másik fél, a munkaadó (*conductor operarum*) pedig pénzbeni munkabér (*merces*) fizetésére kötelezi magát.

**vállalkozási szerződés
(locatio conductio operis)**

Az a konszenzuálszerződés, amely-
nél az egyik fél, a vállalkozó
(*conductor operis*) a neki átadott dol-
gon valamilyen mű (*opus*) létrehozá-
sára, a másik fél, a megrendelő
(*locator operis*) pedig vállalkozási díj
(*merces*) fizetésére kötelezi magát.

**rendhagyó vállalkozás
(locatio conductio operis
irregularis)**

A *locatio conductio operis irregularis* a
vállalkozási szerződés különleges
alakzata, amelynél a szállításra átadott
helyettesíthető dolgok a fuvarozó
(rendszerint a hajós) tulajdonába men-
nek át, és ő - mint generikus adós - az
ömlesztve szállított áruból (például
gabonából) a feladottnak megfelelő
mennyiséget tartozik a rendeltetési
helyen a címzettnek kiszolgáltatni.

**társasági szerződés
(societas)**

Az a konszenzuálszerződés, amely-
ben két vagy több személy, a társak
(*sociusok*) abban állapodnak meg,
hogy egy megengedett vagyoni cél
megvalósításához kölcsönösen hoz-
zájárulnak, és az elért eredményből
kölcsönösen részesednek.

societas leonina

Az ún. oroszlanos társaság:
societasnak nem minősül (legfeljebb
ajándékozásnak, ha annak feltételei
fennállnak) olyan megállapodás,
amely szerint valamelyik fél csak a
terhekben osztozik, a nyereségből
nem részesül.

societas quaestus

A magánjogi társaság egyik formája, az általános közkereseti társaság, amelynél a közösség a társak minden munkakeresményéből származó aktívára és passzívára terjed ki, a *lucrum ex fortuna* tehát kizárják. Amikor a felek közelebbi célmegjelölés nélkül (*simpliciter*) létesítenek társaságot, az a feltételezés, hogy *societas quaestus* akarnak.

societas negotiationis

A magánjogi társaság egyik formája, egy meghatározott szűkebb körű gazdasági (például ipari, kereskedelmi) tevékenység közös folytatására, tehát egy részleges célra való szövetkezés, mely a társaság leggyakrabban előforduló alakzata (például közös vállalkozás fuvarozási tevékenységre).

societas unius rei

A magánjogi társaság egyik formája, amelynél a társulás egyetlen alkalmi ügylet közös lebonyolítására jön létre. (például lovak négyesfogatként, ökrök párban történő eladására, közös költségen való utazásra).

**bizományi szerződés
(contractus aestimatorius)**

A névtelen reálszerződések közé tartozó azon megállapodás, amelyben az egyik fél, a bizományos felvállalja, hogy a neki meghatározott becsértékben átadott dolgot saját nevében (tehát nem egyszerű megbízottként) eladja, s a kapott vételárból a becsér-

téket a másik félnek, a megbízónak – a többletet megtartva – kifizeti; ha pedig az eladás nem sikerül, a dolgot visszaadja.

perenkívüli egyezés
(*transactio*)

A névtelen reálszerződések közé tartozó azon megállapodás, amely nem más, mint vitássá vált kölcsönös követelések szaldójának kölcsönös engedéssel történő megállapítása.

csereszerződés
(*contractus permutationis*)

A névtelen reálszerződések közé tartozó azon megállapodás, amelynél a felek két különböző dolog tulajdonának kölcsönös átruházására kötelezik magukat.

precarium

A *precarium* egy dolog ingyenes használatra való átengedése a prekaristának, akitől az bármikor és indokolás nélkül visszavonható. Eredeti formájában pusztán szívességi, nem pedig kötelmi viszony, mert a birtokkereset (*interdictum de precario*) csak dologi alapú visszakövetelést biztosított. Szerződési, illetve kötelmi viszonyra a *precarium* akkor vált, amikor *praescriptis verbis actiō*t adtak nem csupán a *precario* *dans*nak, hanem bármely jogutódjának is a dolog visszakövetelésére és a vétkesen (*dolus*) okozott károk megtérítésére.

**kölcsön
(mutuum)**

Az a reálszerződés, amelynél az egyik fél, a kölcsönadó meghatározott mennyiségű elhasználható dolgot ad a másik fél, a kölcsönvevő tulajdonába azzal, hogy a kölcsönvevő ugyanolyan mennyiségű és minőségű dolgot legyen köteles visszaadni.

**haszonkölcsön
(commodatum)**

Az a reálszerződés, amelynél az egyik fél, a haszonkölcsönbe adó (*commodans*) valamely elhasználhatatlan dolgot ad ingyenes használatba a másik félnek, a haszonkölcsönbe vevőnek (*commodatarius*) specifikus visszaadási kötelezettséggel.

**letét
(depositum)**

Az a reálszerződés, melynél ingó dolog ingyenes őrizetbe adása és fogadása történik azzal, hogy az egyik fél, a letéveő kívánságára a másik fél, a letéteményes tartozik azt nyomban visszaadni.

**szükségletét
(depositum miserabile)**

A szükségletét az a különös letéti alakzat, amikor a letéveő fenyegető erőhatalom (például tűzvész, árvíz, tömegzavargás) elől kimentett tárgyait bízva valaki őrizetére. Itt a letéveőnek nincs lehetősége az alkalmas személy megválasztására, hanem arra bízva dolgát, akivel a véletlen összehozta. Az eset különlegessége, hogy a letéteményes felróható magatartása esetén a marasztalás duplumra történik.

sequestratio

A letét különös neme, amelynél többen tesznek le egy dolgot a *sequesternél* azzal a megállapodással, hogy ezt majd valamelyiküknek – akit bizonyos körülmények fognak igazolni – tartozik kiadni. A *sequestratio* leggyakoribb esete a peres dolog letétele a per tartamára, amely a pernyertesnek adandó ki.

**rendhagyó letét
(depositum irregulare)**

A letét különös neme, elfogyasztható dolgok letétele azzal a megállapodással, hogy a letéteményes az átvett dolgokat nem *in specie* tartozik visszaadni, hanem azokból csupán ugyanannyit, mindezt a letevő kívánsága szerinti időben. A letéteményes tehát itt generikus adós, a dolog tulajdonjoga a letétbe helyezéssel reá száll, s ettől fogva ő viseli a dolog pusztulásának veszélyét.

**kézizálog-szerződés
(contractus pigneraticius)**

Az a reálszerződés, amelynek alapján az egyik fél, az elzálogosító egy dolog birtokát ruházza át a másik félre, a hitelezőre abból a célból, hogy az a követelés biztosítására zálogtárgyként (*pignus*) szolgáljon, ha pedig a követelés megszűnik, köteles legyen azt visszaadni.

**megbízás
(mandatum)**

A megbízás (*mandatum*) az a konszenzuálszerződés, amelyben az egyik fél (a megbízott: *mandatarius*) a másik fél (a megbízó: *mandans*)

érdekében ingyenes tevékenységre kötelezi magát.

mandatum qualificatum

A *mandatum qualificatum* kezességvállalás céljából alkalmazott megbízás, vagyis megbízás arra, hogy a megbízott nyújtson hitelt egy harmadiknak. Ha ez megtörténik, és a harmadik nem fizet, a hitelező mint magát költségbe verő megbízott *actio mandati contrariát* indíthat megbízója - mint kezes - ellen.

mandatum agendi

A *mandatum agendi* követelésátruházás céljából alkalmazott ún. perlési megbízás, melynek feltétele, hogy a megbízó előre lemondjon a megbízott elleni *actio mandati directáról*, azaz hozzájáruljon, hogy utóbbi a per tárgyát magának megtarthassa. A megbízott most már mint *procurator in rem suam* a követelés esedékessé válásakor ugyan a megbízó jogán perli az adóst, de a *litis contestatióval* a per urává válik.

negotiorum gestio

A *negotiorum gestio* a *quasi-contractusok* közé tartozó ún. megbízás nélküli ügyvitel, amelynél valaki (az ügyvivő: *negotiorum gestor*) idegen ügyben jár el anélkül, hogy erre megbízása lenne. Jogilag senki sem köteles más érdekében eljárni (sőt más ügyébe általában nem is szabad beavatkozni), de ha valaki erre egy-

szer elszánta magát, köteles az ügy ura (*dominus negotii*) érdekeit szem előtt tartani.

**ajándékozás
(donatio)**

Ajándékozás (*donatio*) alatt értjük más vagyonának ingyenes, erre irányuló jogi kötelezettség nélküli bármely gyarapítását az ajándékozó vagyona rovására.

**készajándék
(donatio dando)**

A készajándék (*donatio dando*) egy dolog tulajdonának dologi ügylettel (*mancipatio, in iure cessio, traditio*) ajándék címén (*donationis causa*) való átruházása, anélkül hogy erre nézve az ajándékozó előzetesen kötelezte volna magát. A juttatás itt már az átruházó ügylettel nyomban végbe megy.

**jogalap nélküli
gazdagodás**

Jogalap nélküli gazdagodásról olyankor van szó, amikor valakinek (az ún. „gazdagodónak”) a vagyona egy másik személy (az ún. „gazdagító”) vagyonának rovására – rendszerint valamely kettőjük között végbe ment jogügylet alapján, néha azonban egyéb tényből kifolyólag – megnövekszik anélkül, hogy e vagyonnövekedés végleges megtartásának a kellő indoka fennállna.

condictio indebiti

A *condictio indebiti* a jogalap nélküli gazdagodás egyik tényállástípusánál,

az ún. tartozatlan fizetésnél indítható kereset annak visszakövetelésére, amit valaki egy fenn nem álló tartozása alóli szabadulás céljából, menthető tévedésből szolgáltatott másnak.

**condictio causa data
causa non secuta**

A *condictio causa data causa non secuta* a jogalap nélküli gazdagodás egyik tényállástípusánál (*condictio ob causam datorum*) annak a vagyoni juttatásnak a visszakövetelésére szolgáló kereset, amelyet egy megengedett, mindkét fél által szem előtt tartott célra eszközölt valaki, de a remélt cél nem valósult meg.

**condictio ob causam
finitam**

A jogalap nélküli gazdagodás sajátos tényállástípusánál, az ún. okafogyott szolgáltatás esetén alkalmazható kereset, amelynél a juttató várakozása abban áll, hogy a juttatáskor fennálló cél továbbra is fenn fog maradni, ami, ha mégis elesne, visszakövetelésnek volna helye, például a vétel létrejöttével az adott foglaltó visszajár, hasonlóan a remélt kölcsönt elismerő nyugta, ha a kölcsön folyósítása elmarad.

**condictio ob turpem
causam**

A jogalap nélküli gazdagodás egyik tényállástípusánál olyan juttatások visszakövetelésére szolgáló kereset, amelyek elfogadása a jóerkölcsbe ütközik, de a szolgáltató magatartása nem esik erkölcsi megrovás alá (*turpitudō accipientis*). A tényállások

általában olyan jellegűek, hogy a gazdagodó a másik fél szorultságát kihasználva fogad el vagyoni előnyt vagy azt egyenesen ő követeli ki a másiktól.

**condictio ob iniustam
causam**

A jogalap nélküli gazdagodás egyik tényállástípusánál alkalmazható kereset a juttatás visszakövetelésére azokban az esetekben, amikor a juttató ügylet maga direkte ütközik valamely törvényi tilalomba, például az uzorakamat kikötése, házastársak közti ajándékozás olyankor, amikor vindikáció már nem lehetséges.

condictio furtiva

A tulajdonos gazdagodási keresete a tolvaj és örököse ellen, amely a többi *condictió*tól abban különbözik, hogy nem egy tulajdonjoggal gazdagodó ellen megy, továbbá, hogy konkurrál a *rei vindicatió*val.

delictum privatum

A kontraktusok mellett a kötelmek legfontosabb és leggyakoribb keletkeztető tényei a deliktumok, vagyis azok a jogellenes magatartások, amelyek sértik a mások magánjogait (személyi és vagyoni jogait). Ezek egyetlen jogkövetkezménye a római jogban az, hogy ún. deliktuális kötelmet hoznak létre a tettes és a sérelmet elszenvedett között, amelynek tartalma az, hogy a jogsérelmet elkövető mint adós tartozik a

jogsérelmet elszenvedőnek pénzbeli elégtételt nyújtani.

**lopás
(furtum)**

A lopás egy dolog csalárd birtokbavétele haszonszerzés céljából, éspe dig akár maga a dolog, akár annak használata vagy birtoka tekintetében.

furtum rei

A lopás egyik tényállástípusa: a dolog állagának eltulajdonítása, történjék az a birtokostól alattomban (*clam*) való elvétellel (a lopás mai esete), a tettesre bízott idegen dolog (letét, haszonkölcsön, zálog stb.) elsikkasztásával, a talált dolog jogtalan megtartásával, a tulajdonos részéről való birtoktradíció csalárd kieszközlésével (ha ti. az átadás lényeges tévedés miatt semmis), vagy akár oly módon is, hogy valaki a dolog lopott voltát ismerve, azt megveszi (orgazdaság), tehát a tulajdonos akarata ellenére történő mindenfajta birtokelvonás.

furtum usus

A lopás egyik tényállástípusa: a „használatlopás”, vagyis az az eset, amikor a tolvaj nem magának a dolognak az elsajátítására törekszik, hanem csak a dolog használatát veszi jogtalanul igénybe (például a tulajdonos alattomban használja a haszonélvezet tárgyát).

furtum possessionis

A lopás egyik tényállástípusa: a „birtoklopás”, amikor valaki csupán a dolog őt meg nem illető birtokát akarja megszerezni (például a tulajdonos a záloghitelezőtől alattomban visszaszerzi a zálogtárgyat).

**rablás
(rapina)**

A rapina civiljogi deliktumként tulajdonképpen a *furtum* minősített esete, amelynek különös vonása, hogy a tettes erőszakot alkalmaz.

iniuria

Az *iniuria* civiljogi deliktumként az legtágabb értelemben egy szabad ember testi épségének és személyiségének tudatos (dolózus) megsértése.

fraus creditorum

Prétori deliktum, a hitelezők csalárd megkárosítása, melyet a végrehajtás alatt álló azzal követ el, hogy a csőd-vagyonba tartozó vagyontárgyakat elidegeníti, ezzel a fedezeti alapot a hitelezők előtt csalárd módon elvonja. A hitelezők megrövidítése az elidegenítés mellett más módon is történhet, például szándékos pervesztéssel.

actio Pauliana

Fedezetelvonó szerződésnél alkalmazható egységes megtámadási keresetet a rosszhiszemű szerző ellen a szerzett vagyontárgyak kiadására. A jóhiszemű harmadik ellenben csupán az ingyenes szerzésért felel, de mindössze gazdagodása erejéig.

**egyetemlegesség
(solidaritas)**

Az egyetemlegesség (*solidaritas*) a kötelmi jogviszonyban oly módon megvalósuló többalanyúság, hogy a több hitelező mindegyike az egész szolgáltatás követelésére van jogosítva, illetőleg a több adós mindegyike az egész szolgáltatás teljesítésére van kötelezve, de az egyik hitelező javára, illetve az egyik adós által eszközölt teljesítés a kötelmet mindegyikre nézve megszünteti (*solidaritas*).

aktív egyetemlegesség

A hitelezői (aktív) egyetemlegesség azt jelenti, hogy az adóstól járó szolgáltatásra a hitelezőtársak bármelyike egymagában pert indíthat, amivel a többiek keresetjogát is megszünteti, másfelelől az adós is teljesíthet bármelyik hitelezőnek, s egyszeri teljesítéssel mindegyik hitelezővel szemben szabadul.

passzív egyetemlegesség

Az adósi (passzív) egyetemlegesség azt jelenti, hogy a szolgáltatással valamennyi adóstárs tartozik, az tehát bármelyiktől követelhető, de ha egyikük önként vagy megperelve teljesít, a kötelezettség alól valamennyien szabadulnak.

kezesség

A kötelem teljesítésének személyi biztosítéka: a kezes járulékos adós a főadós mellett, aki mindenkori vagyonával felelősséget vállal arra az esetre, ha a főadós kötelmi kötelezettségének nem tenne eleget.

**beszámítás
(compensatio)**

A beszámítás kölcsönös, egymemű, esedékes és likvid követeléseknek oly módon való megszüntetése, hogy az adós csak azt tartozik ténylegesen teljesíteni, ami saját ellenkövetelése levonása után az ő terhére különböztként (szaldóként) mutatkozik.

**újítás
(novatio)**

Az újítás nem más, mint egy fennálló kötelemnek oly módon való megszüntetése, hogy annak helyébe az eredetihez képest valamilyen változtatást (*aliquid novi*, azaz „új elemet”) tartalmazó új kötelem lépjen.

**utalványozás
(delegatio)**

Utalványozáson értjük azt az eljárást, amelynél az utalványozó (*delegans*) arra utasítja az utalványozottat (*delegatus*), hogy az az ő nevében és érdekében az utalványosnak (*delegatarius*) fizetést teljesítsen, vagy vele szemben kötelezettséget vállaljon.

passzív delegáció

A passzív delegáció, amely tartozásátvállalást (*expromissio*) eredményez, akként megy végbe, hogy az adós utasít egy másik személyt (többnyire a saját adósát), hogy hitelezője kérdésére *stipulatio* útján vállalja annak szolgáltatását, amellyel eddig ő tartozott. A tartozásátvállaláshoz szükséges a hitelező beleegyezése is.

aktív delegáció

Az aktív delegáció, amely a követelés átruházását jelenti, akként megy végbe, hogy a hitelező utasítja adósát, hogy egy harmadik személynek – mint új hitelezőnek – ígérje *stipulatio*val azt, amivel neki tartozik.

**engedményezés
(cessio)**

Az engedményezés a régi hitelező (engedményező: *cedens*) és az új hitelező (engedményes: *cessionarius*) között létrejött formátlan megállapodás, amelynek értelmében a régi hitelező az adósával (engedményezett: *cessus*) szemben őt megillető követelését (a modern jogi felfogás szerint), illetve csupán az érvényesítésére szolgáló keresetet mint *utilis actio*t (a római felfogás szerint) az új hitelezőre átruházza vagy átengedi neki.

III. ÖRÖKLÉSI JOG

öröklés

Öröklés alatt értjük egy meghalt ember vagyonának meghatározott jogi rend szerint való átháramlását egy vagy több túlélő személyre.

usucapio pro herede

Az *usucapio pro herede* az örökös minőség elbirtoklásának intézménye. Ha az a személy, akit az örökség megnyílásakor meghívtak, elmulasztotta a régi jog által előírt *cretio* fogantatását, de a hagyatékot vagy annak egyes részeit birtokba vette, azt elbirtokolhatta. Ilyenkor az elbirtoklási idő egy év volt abban az esetben is, amikor ingatlanok tartoztak a hagyatékhoz, mert nem a hagyatéki dolgokat, hanem az örökös minőséget (a hagyatékot mint egészet) birtokolta el. Az elbirtoklás bekövetkezhetett akkor is, ha nem a törvény vagy végrendelet szerint meghívott, hanem bárki más birtokolta egy évig a hagyatékot, mivel az ősi elbirtoklás a jogcímet (*iustus titulus*) és a jóhiszeműséget (*bona fides*) feltételként még nem írta elő.

**hagyaték
(hereditas)**

A hagyaték (*hereditas*) az a vagyon, amely egy elhalt természetes személy után utódlás tárgyát képezi. Öröklés csak vagyoni jogokban és kötelezettségekben lehetséges, személyiekben nem.

**szükségképpeni örökös
(necessarius heres)**

A szükségképpeni örökös (*necessarius heres*), azaz az ún. házi (*domesticus*) örökös az, aki az örökhagyó életében annak hatalma alatt állt, és a hagyaték megnyílásával *ipso iure*, azaz minden ténykedése, sőt tudta nélkül, akarata ellenére is örökös lesz. Az ún. *suusok* azok a személyek, akik az örökhagyó életében annak családfői hatalma alatt álltak és annak halálával önjogúakká válnak, továbbá az az örökhagyó életében tulajdonában álló rabszolga, akit az örökhagyó végrendeletében felszabadított, és örökössé nevezett.

**külső örökös
(extraneus heres)**

A külső örökös (*extraneus heres*) az ún. szabadon döntő örökös (*voluntarius heres*), akik csak elfogadó nyilatkozattal szerzik meg a hagyatékot, és lesznek örökössé.

**nyugvó hagyaték
(hereditas iacens)**

A nyugvó hagyaték (*hereditas iacens*) egy függő, átmeneti állapotban lévő vagyontömeg, mely külső örökös esetén állhat elő, amikor a hagyaték annak megnyílésa (*delatio*) és megszerzése (*acquisitio*) közötti időben valójában senkié, hiszen ilyenkor már nem az elhunyt örökhagyóé és még nem is az örökösé. A nyugvó hagyaték állagábanis változhat, de ha az örökös egyszer elfogadta a hagyatékot, akkor ő már nem a *hereditas iacens*, hanem közvetlenül az

örökhagyó utóda lesz. Ezért a nyugvó hagyaték nem is tekinthető jogi személynek.

**prétori bonorum
possessio**

A prétori jog szerinti öröklést *bonorum possessio* néven nevezzük. A *bonorum possessio* különálló intézménnyé csak a köztársaság vége felé fejlődött, amikor a prétor az örökhagyó halálakor előálló joghelyzetben a hagyaték megszerzésének és megtartásának jogát szabályozta. A prétor a civiljogi öröklés rendjét megváltoztatni úgy nem tudta, hogy az általa részesíteni kívánt személyeket örökössé nevezte volna, azonban a hagyatékba utalással olyan helyzetbe hozta őket, mintha örökösök lennének, így a hagyatékot mint egységes vagyonösszességet juttatta a kedvezményezett *bonorum possessor*(ok) számára, az egyes hagyatéki dolgokon pedig az egyéves *usucapio pro herede* révén civiljogi tulajdont is szerezhettek.

**bonorum possessio
cum re**

A *bonorum possessio cum re* esete egyrészt olyankor áll fenn, ha a prétori jog szerinti örökös a hagyatékot ténylegesen megkapta, és a civiljogi örökös fellépésével szemben meg is tarthatta; másrészt olyankor, amikor a civiljogi örökössel szemben fellépve megszerezte azt.

**bonorum possessio
sine re**

A *bonorum possessio sine re* esete áll fenn olyankor, amikor a *bonorum possessio* nem volt hatályos a civiljogi örökssel szemben, azaz a *bonorum possessor* nem szerezhette meg, illetve nem tarthatta meg a hagyatékot vagy a hagyatéki részt a civiljogi örökös fellépése esetén.

**végrendelet
(testamentum)**

A végrendelet (*testamentum*) halál- esetre szóló, egyoldalú, ünnepélyes jogügylet, amelyben az örökagyó magának örököst nevez.

**testamentum in
comitiis calatis**

A *testamentum in comitiis calatis* a leg- őszibb magánvégrendeleti forma, a *pontifexek* előzetes vizsgálata alapján a *comitia calata* előtt évenként kétszer tehető örökösnevezés, mely eredeti- leg valószínűleg csak akkor volt le- hetséges, ha a végrendelezőnek nem volt *suusa*. Az ilyen *testamentum* ké- szítése az *arrogatio*val együtt történ- hetett, ami a *curiák* hozzájáruló sza- zatával ment végbe, később azon- ban a népgyűlésnek már csak tanús- kodó szerepe volt.

**testamentum in
procinctu**

A *testamentum in procinctu* a *testamen- tum in comitiis calatis*hoz hasonlatos, a hadra kelt polgárnak a bajtársai előtt tett végrendeletét jelenti, míg tehát a *testamentum in comitiis calatis* a fegy- verek nyugvásakor, békeidőben, ad- dig a *testamentum in procinctu* a

csaták idején szolgálta a rómaiak végakaratainak érvényre juttatását.

**testamentum per
aes et libram**

A *testamentum per aes et libram* egy színleges *mancipatio* formájában végbemenő magánvégrendeleti forma, amelynél a végrendelező egy *sestertius*-ért „eladta” vagyonát a *libripens* és az öt tanú előtt egy bizalmasának (*familiae emptor*), akit a *mancipatio*-hoz fűzött nyilatkozatában *fiduciae causa* felkért, hogy a „megvett” vagyont az ő halála után az általa megjelölt személyeknek adja ki.

**testamentum septem
signis obsignatum**

A *testamentum septem signis obsignatum* a prétor által bevezetett, majd általánosan használt magánvégrendeleti forma, az ún. hétpecsétes végrendelet, melyet a *testamentum per aes et libram* mintájára alkottak meg. Abban állt, hogy a *bonorum possessio* érvényes végrendelet gyanánt elfogadott egy olyan írást, mely hét tanú pecsétjével és aláírásával volt ellátva, azt azonban már nem vizsgálta, hogy történt-e *mancipatio* vagy sem.

testamenti factio activa

A *testamenti factio activa* a végrendelet készítésére való képesség (a végrendeleti tanúskodáshoz is szükség volt rá), amely csak a cselekvőképes, ön-jogú római polgárt illette meg.

testamenti factio passiva

A *testamenti factio passiva* a végrendeletben örökösként vagy hagyományosként szereplésre való képességet jelenti, amely a római polgáron kívül a *commercium*-képes *latinust* is megillette.

separatim történő örökösnevezés

Separatim történt az örökösnevezés, ha a végrendelező a hagyaték külön-külön megjelölt részeire nevezett ki örökösöket (például: hagyatékom egyharmad részét kapja meg feleségem, kétharmad részét fiam).

coniunctim történő örökösnevezés

Coniunctim történt az örökösnevezés, ha a végrendelező a teljes hagyatékra vagy annak egyes részeire nevezett több örököst úgy, hogy megjelölés nélkül egyenlő részek illették meg őket. A több összefogott örökös (*coniuncti*; például a testvérem gyermekei) ilyenkor vagy a teljes hagyatékot vagy csak egy hagyatéki részt kapott.

substitutio vulgaris

A *substitutio vulgaris* az ún. helyettes örökösnevezés: arra az esetre, ha a végrendeletben szereplő személy valamely okból nem lehetne örökös, a végrendelező egy másik személyt is jelölhetett örökösének. Többszörös helyettesnevezésre is volt lehetőség.

substitutio pupillaris

A *substitutio pupillaris* a helyettes örökösnevezés különös esete, amikor az apa nevezett helyettest hatalma alatt lévő serdületlen gyermekének arra az esetre, ha ez akkor halna el, miután már örökös lett, de még serdületlen, így végrendelező képessége sincs. Itt voltaképp két öröklésről, két különböző örökösnevezésről van szó: az apa először magának, azután fiának nevez örököst.

substitutio quasi pupillaris

A *substitutio quasi pupillaris* a helyettes örökösnevezés különös esete, amikor az apa nevez helyettest hatalma alatt lévő elmebeteg gyermeke részére arra az esetre, ha utóbbi haláláig nem gyógyulna meg. Itt voltaképp két öröklésről, két különböző örökösnevezésről van szó: az apa először magának, azután fiának rendel örököst.

favor testamenti

A *favor testamenti* a végrendelet értelmezését elősegítő, a rómaiak által széles körben alkalmazott jogpolitikai irányelv, mely alapján a nem egyértelmű és homályos rendelkezéseket úgy kell értelmezni, hogy a végrendelező akarata lehetőség szerint érvényesülhessen. Ez magába foglalja azt is, hogy a végrendeleteknél a végrendelezők akaratát minél teljesebben kell értelmezni.

alaki mellőzhetetlenség

Az alaki mellőzhetetlenség a családfő végrendekezési jogának olyan korlátozása, hogy végrendeletében *suus*airól valamilyen módon meg kellett emlékeznie: úgy, hogy bármekkora kis részre örökösül nevezi, vagy úgy, hogy kitagadja őket. A mellőzés (*praeteritio*) a végrendelet teljes érvénytelenségét (*testamentum nullum*) eredményezte akkor, amikor *filiusfamiliast*, a végrendelet részleges érvénytelenségét pedig akkor, amikor más *suust* mellőztek. Ilyenkor a mellőzött egyéb *suus* megkapja saját törvényes részét, ha saját *suus*-társaival áll szemben, a hagyaték felét pedig akkor, ha nem *suus*okat neveztek meg örökösként a végrendeletben.

anyagi mellőzhetetlenség

Az anyagi mellőzhetetlenség azt jelenti, hogy a legközelebbi hozzátartozókat a végrendeletben nem csak megemlíteni szükséges, hanem őket megillette a hagyatéknek egy bizonyos törvényileg meghatározott része, a kötelesrész (*debita* vagy *legitima portio*), melynek mértékét a jogosult törvényes örökrészének egynegyedében állapították meg. Amennyiben az örökhagyó ezt a részt nem juttatta, a mellőzött panasszal élhetett a végrendelet szemben (*querela inofficiosi testamenti*). A panasz folytán a bíróság felülvizsgálta az esetet, s ha a mellőzés okait elégtelennek találta, a panaszló javára döntött azaz, hogy a végrendeletet mint

kvázi-elmebetegét megdöntötte, és a panaszlót törvényes részéhez (nem pedig annak egynegyedéhez) juttatta.

**kötelesrész
(debita, legitima portio)**

A jogosult törvényes örökrészének egynegyedét kitevő anyagi részesítés, amelyben az anyagi mellőzhetetlen jogosultat az örökhagyónak - bármely módon, örökösnevezésen kívül akár hagyománnyal vagy hitbizománnyal is - részesítenie kellett. A tényleges anyagi részesítés mértékét a *legatumokra* vonatkozó törvény, a *lex Falcidia* mintájára állapították meg, a jogosult törvényes örökrészének egynegyedében, melyet később Justinianus felemelt a törvényes rész egyharmadára, négy-nél több örökös esetében pedig a felére.

**ultra vires hereditatis
felelősség**

Az *ultra vires hereditatis*, azaz a hagyatékek erején túlmenő felelősség azt fejezi ki, hogy az örökös minden vagyónával felel a hagyatéki hitelezőkkel szemben, tehát az örökléskor meglévővel és az öröklöttel is.

**pro viribus hereditatis
felelősség**

Pro viribus hereditatis felelősségről - mely a római jogban is érvényesült bizonyos kivételes esetekben (például a *beneficium inventarii*-vel élő örökös így felel, amennyiben a leltárba vett hagyatéki javakat elidegenítette vagy

elfogyasztotta) - abban az esetben beszélünk, ha az örökös a hagyatéki hitelezők követeléseivel szemben - akkor, amikor a hagyaték, illetve annak hasznai már nincsenek nála - egész vagyonával felel, de csak az örökség erejéig.

**cum viribus hereditatis
felelősség**

A *cum viribus hereditatis* felelősség a modern jogrendszerekben érvényesülő felelősség, amikor az örökös elsősorban a hagyaték tárgyaival és az azokból szedett hasznok értékével felel a hagyatéki tartozásokért, ezért a hagyatéki hitelezők csak ebből követelhetnek kielégítést.

beneficium abstinendi

A *beneficium abstinendi* az ún. tartózkodás kedvezménye a túladosodott hagyaték örökösének védelme érdekében, amely a szükségképpen örököst illette meg. Így ha a *necessarii heredes* tartózkodtak a hagyatékba való beavatkozástól, akkor ellenük a hitelezők nem kaptak keresetet, civiljogi szempontból tehát továbbra is megmaradt örökösi minőségük, de ez a prétori jog alapján sem előnnyel, sem hátránnyal nem járt együtt számukra.

beneficium deliberandi

A *beneficium deliberandi* az ún. megfontolás kedvezménye, amely a külső örökösöket (*extraneus et voluntarius heredes*) illette meg. Az elfogadó nyilatkozat megtételére a prétor általá-

ban 100 napot adott nekik az *interrogatio in iure* eljárás keretében azért, hogy a hagyaték elfogadását megfontolhassák. Amennyiben a meggondolásra nyitva álló idő végén a hagyatékot elfogadták, majd utóbb kiderült, hogy a korábbi feltevésektől eltérően mégis adósságokkal terhelt, akkor az adósságokért az ilyen örökösök mégis, akár az egész vagyonuk erejéig feleltek.

beneficium inventarii

A *beneficium inventarii* az ún. leltárkedvezmény, amelynek értelmében, ha az örökös a hagyaték megnyílásáról való tudomásszerzést követő 30 napon belül leltárt kezd készíteni a hagyatékról, és azt további 30 nap alatt befejezi, akkor csak a hagyaték erejéig (*pro viribus hereditatis*) felelt a hagyatéki hitelezőkkel szemben.

beneficium separationis

A *beneficium separationis* az ún. elkülönítés kedvezménye, amely a hagyaték hitelezőit védte: ha azok az örökössel tárgyalásba még nem bocsátkoztak, vagy a hagyatéki vagyon az örökösével egyébként össze nem keveredett, megengedte nekik követeléseik hagyatéki vagyonból való külön kielégítését.

osztályrabocsátás (collatio)

Többek együttes öröklése esetén, mivel a lemenő örökösök vonatkozásában az volt a feltevés, hogy őket az örökhagyó

egyformán kívánja a hagyatékából részesíteni, és az örökösök egy része már az örökhagyó életében is szerezhette tőle ingyenes juttatásokat, elvárható, hogy ezeket a vagyontárgyakat a hagyatékba beszámítsák, azaz osztályrabcátásnak van helye. Erre az adott örökösársat egyenesen kötelezni nem lehet, de ennek hiányában nem részesülhet a hagyatékából.

**növedékjog
(ius adcrendi)**

A növedékjog több örökös esetén mind a végrendeleti, mind a törvényes öröklés körében érvényesülő, az egész hagyatékra vonatkozó olyan joga az örökösársnak, melynek alapján abban az esetben, amikor a hagyatékban üres részek voltak - akár mert az örökhagyó hagyta üresen őket, akár utólag váltak üressé-, ezekkel a meglévő örökösök része örökrészük arányában minden további nélkül növekszik.

**elejtett örökrész
(caducum)**

Az elejtett örökrész (*caducum*) az a végrendeleti örökrész, amelyet Augustus házasságvédő törvényei értelmében a rangszerű házasságon kívül élők, valamint a gyermektelen házastársak (*orbis*) „ejtenek el”. A végrendelet alapján rájuk szállt hagyatékot vagy hagyományt a házasságon kívül élők egyáltalán nem, a gyermektelenek pedig csak fele részben szerezhették meg, és azt „elejtették” a végrendeletben szereplő gyermekes örökösársak, ezek hiányában a gyermekes

hagyományosok, végül pedig a *fiscus* javára, akik az elesett részt egy *vindicatio caducorum* nevű keresettel követelheték.

hereditatis petitio

A *hereditatis petitio* a civiljogi örökös keresete az ellen, aki a hagyatékot, egy hagyatéki hányadot vagy belőle akár csak egy hagyatéki dolgot is birtokol, vagy egy hagyatéki követelést nem teljesít, mindezt a felperes örökjogának kétségbevonásával.

interdictum quorum bonorum

Az *interdictum quorum bonorum* a prétori jog szerinti örökös (bonorum possessort) megillető jogeszköz, melynek segítségével a prétor a hagyatékba tartozó dolgok birtokát megadta a felperesnek és az a hagyatékhoz tartozó dolgokat bárkitől, aki azokat *pro herede* vagy *pro possessore* birtokolja (tehát még a civiljogi örököstől is), elperelhetette. Ha a *bonorum possessor*-hoz *cum re* került a hagyaték vagy a hagyatéki rész, akkor végleg meg is tarthatta, ellenben ha csak *sine re*, akkor ugyan a civiljogi örökös visszaperelhetette tőle a dolgokat *hereditatis petitió*val, de ebben az esetben a végleges petitórius jogvitában a *bonorum possessor* került a kedvezőbb alperesi pozícióba.

hagyomány (legatum)

Hagyomány (*legatum*) alatt értjük az örökös által a végrendeletben a hagyaték terhére, harmadik sze-

mély javára, civiljogi formák közt rendelt juttatást, mely lényegében nem más, mint ajándék a hagyatékek aktíváiból.

**dologi hagyomány
(legatum per
vindicationem)**

A dologi hagyomány (*legatum per vindicationem*) esetén az örökhagyó úgy rendeli a hagyományt, hogy az róla egyenesen, közvetlenül a hagyományosra szálljon át („*do lego*”, „*capito*”, „*habeto*”, azaz „adom”, „hagyományozom”; „kapja”; „legyen övé” szavakkal); ilyenkor a hagyományost nyomban a hagyomány megszerzésekor dologi kereset (*vindicatio*) illette bárki ellen, akinél a dolog volt.

**kötelmi hagyomány
(legatum per
damnationem)**

A kötelmi hagyomány (*legatum per damnationem*) esetén az örökhagyó úgy rendeli a hagyományt, hogy az örökösöt kötelezte a hagyomány kiszolgáltatására „*heres meus dare damnas esto...*”, azaz „örökösöm legyen köteles adni...”). Ez esetben egy kvázi-kontraktuális kötelelem keletkezik örökös és hagyományos között, melyet az utóbbi egy *actio ex testamento* nevű, még a régi jogból eredő keresettel érvényesíthetett, amely duplumra történő marasztalással járhatott.

**hitbizomány
(fideicommissum)**

A hitbizomány (*fideicommissum*) a halál esetére szóló különös jogutódlás egyik formája, az örökhagyó formátlan, bizalmas kérése ahhoz, aki az ő hagyatékából részesült (tehát nem kizárólag az örökshöz), hogy abból, amit kapott, juttasson valamit (vagy akár az egészet) egy harmadik személynek, a *fideicommissarius*nak, vagy szabadítson fel egy rabszolgát (*fideicommissaria libertas*).

Hazai tankönyvirodalom

Benedek Ferenc: Római magánjog. Dologi és kötelmi jog, Pécs 1995².

Benedek Ferenc - Pókecz Kovács Attila: Római magánjog, Pécs 2013.

Bessenyő András: Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében, Budapest - Pécs 2010⁴.

Brósz Róbert - Pólay Elemér: Római jog, Budapest 1989¹².

Földi András - Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, Budapest 2013¹⁸.

Marton Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Intézmények, Budapest 1957.

Molnár Imre - Jakab Éva: Római jog, Szeged 2012⁶.

Nótári Tamás: Római köz- és magánjog, Kolozsvár 2011.

Péter Orsolya Márta: Római jogi alapfogalmak, Miskolc 2011.

